

О. Ю. Бобровська,
д. держ. упр., професор, професор кафедри економіки та соціально-трудових відносин,
Університет митної справи та фінансів, м. Дніпро
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2174-9040>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.10.20

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ДОВГОСТРОКОВИМ РОЗВИТКОМ

О. Bobrovska,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department
of Economics and Social and Labor Vidnosin, University of Customs and Finance

REVITALIZATION OF UKRAINE'S ECONOMY AS A LONG-TERM DEVELOPMENT MANAGEMENT TOOL

Розглянуто стратегічно важливі напрями і зміст заходів для відновлення економіки, запропоновані Національною радою з відновлення України від наслідків війни. Акцентована увага на їх недостатньо повному формулюванні і далеко не повному переліку питань, які слід вирішувати заради збереження, відновлення і розвитку України. З'ясовано зміст і можливості інструментів відновлення. Для обґрунтування траєкторії відновлення і зміцнення економіки країни запропоновано використовувати комплексний інструментарій, який складається з низки способів. Кожний із них спрямований на цільове відновлення, відтворення чи підвищення продуктивності і життєздатності об'єктів, а їх сукупне застосування формує уявлення про зміст інтегрованого процесу відновлення — ревіталізацію. Надано визначення "ревіталізації економіки України від наслідків війни". Підкреслено, що для застосування ревіталізації як сукупності способів необхідно провести більш ґрунтовне аналітичне обстеження руйнувань і розробити проекти відтворення і відновлення з чітким окресленням умов для їх здійснення. До ключових напрямів удосконалення інструментарію відновлення держави також віднесені і взаємовідносини держави з народом країни, бізнесом і зарубіжними партнерами. Запропоновано переглянути стратегії і програми розвитку, розроблені до війни.

Strategically important directions and the content of measures for the recovery of the economy, proposed by the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War, are considered. Attention is focused on their insufficiently complete formulation and a far from complete list of issues that should be resolved for the sake of preservation, restoration and development of Ukraine, the need to specify these measures in view of the restoration of life processes in the structure of the administrative and territorial space of the country, industries, industrial complexes and all other structural formations and processes of people's livelihood. The content and capabilities of the recovery tools have been clarified, the use of which will provide an opportunity to choose a reasonable set of measures and ensure balanced, consistent, integrated steps in the movement of the country's economy to its reproduction. In order to substantiate the trajectory of recovery and strengthening of the country's economy, it is proposed to use a complex toolkit consisting of a number of methods (reformation, restructuring, rehabilitation, modernization, conversion, renovation, reengineering, rehabilitation, etc.). Each of them is aimed at targeted restoration, reproduction or improvement of the productivity and viability of objects, and their combined application forms an idea of the content of the integrated process of restoration — revitalization. The definition of "revitalization of the economy of Ukraine from the consequences of the war" is given. It is emphasized that in order to apply revitalization as a set of methods, it is necessary to conduct a more thorough analytical survey of the destruction and develop reproduction and restoration projects with a clear outline of the conditions for their implementation. Among the key areas of improvement of the toolkit of state restoration are also the relations of the state with the people of the country, business and foreign partners. It is proposed to revise the development strategies and programs developed before the war. To adjust the professional

training plans of specialists in the specialties necessary for reproduction processes, to create conditions for the broad involvement of scientists, scientific institutions, and project institutions for joint participation in the design and implementation of the recovery processes of the country's economy.

Ключові слова: економіка, відтворення, відновлення, процеси, інструменти, ревіталізація, реформування, реструктуризація, модернізація, реінжиніринг, стратегії, програми, плани.

Key words: economy, reproduction, recovery, processes, tools, revitalization, reformation, restructuring, modernization, reengineering, strategies, programs, plans.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ганебна загарбницька війна розв'язана Росією з Україною призвела до великих руйнувань в економічній, соціальній, природничій та інших сферах життєдіяльності українського народу. В ці непрості для нашої держави часи, крім захисту і досягнення перемоги над загарбником, постає проблема створення умов для інноваційного поступу і руху українського суспільства до життєстверджувальних умов існування і праці, зміцнення стійкості, відновлення і створення умов для розвитку країни. Це потребує перегляду довоєнних стратегій економічного розвитку як підґрунтя відновлення держави та нівелювання подальших кризових явищ і об'єднання усіх верств населення для зниження його загрозливого розшарування і об'єднання всіх верств населення для подолання глибокої кризи, створення належної мотивації до участі у відновленні країни, повернення з-за кордону громадян України, які тимчасово виїхали з країни. Це спонукає до більш ґрунтового, поглибленого розгляду і переосмислення попередньо прийнятих стратегій і планів, їх фундаментального корегування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Способи вирішення проблем відтворення і відновлення територій розглядались у працях закордонних і вітчизняних вчених практично відокремлено. Засобу і методу перебудови окремих господарських структур на основі концепції процесного управління, зокрема реінжинірингу, присвячені праці М. Хаммера, Дж. Чампі, Л. М. Таранюк та ін. [12; 14]. У працях українських вчених О. І. Амоші, Ю. М. Харазішвілі, В. І. Ляшенко та інших велика увага приділяється модернізації економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації [15]. Методичні і практичні аспекти реновації розглядали П. Н. Бистров, М. М. Габрель, Ю. І. Гайко, Е. Б. Голованов, Н. Ю. Мерзівська, Е. А. Шишкін та ін. [11], реабілітацію промислових територій у транскордонних регіонах — А. М. Панкєєва, А. В. Заїченко [10]. Серед закордонних вчених, що вивчали питання ревіталізації, слід відзначити Б. Раяна, Р. М. Маккахея, Дж. С. Вей, Д. Картера, Б. Дж. Томаса, К. Атчісона, Р. Мендеса, М. Отто та ін. Ревіталізації як напрямку модернізації сучасних міст приділяли увагу А. П. Броневицький, А. Ю. Дмитренко, В. В. Савойський, Т. Ю. Кузьменко [1; 10], як механізм забезпечення сталого розвитку ревіталізацію досліджувала О. А. Сич [3], в працях Н. Назарук вона розглядалась як крок до еколого-збалансованого міста [2]. Але досліджень комплексного застосування ревіталізації з об'єднанням існуючих способів

відтворення і відновлення економіки України в єдиний процес для вирішення багатоаспектних і багаторівневих проблем воєнних руйнувань здійснюється поки недостатньо.

МЕТА СТАТТІ

Ознайомившись із Планом відновлення України, дослідити зміст і напрями заходів післявоєнного відновлення та розвитку країни і застосованого для цього інструментарію, визначивши їх можливості з огляду на дієвість, продуктивність і всеохопність ліквідації руйнація для створення умов і процесів розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Пошук шляхів вирішення проблем України стосовно недопущення і захисту від тяжких руйнувань економіки, а також підтримка народу країни є ключовим вектором розробки в Україні стратегій і планів відновлення. З початку проблеми розглядались за окремими напрямками їх подолання, а 21 квітня 2022 р. згідно з Указом Президента України утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни [4], яка в межах 24-х робочих груп розробила план заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України, пропозиції щодо пріоритетних реформ та стратегічних ініціатив і проєктів нормативно-правових актів, прийняття і реалізація яких є необхідним для ефективної роботи та відновлення країни у воєнний і післявоєнний періоди [8].

План відновлення України, розроблений Національною радою з відновлення України від наслідків війни, який базується на стійкості, відновленні, модернізації та Євроінтеграції, представлений в липні 2022 р. в швейцарському місті Лугано [9]. В межах Плану визначено 15 національних програм, які відображають основні напрями відновлення зруйнованої після війни економіки, з їх розподілом та комплексом ініціатив і супроводжувальних заходів. На жаль, ознайомлення з цими документами поки не дає впевненості у швидкому і повному подоланні проблем, пов'язаних воєнними діями, а також з ліквідацією довоєнних вад економіки країни. Однак незалежно від воєнних дій народ країни повинен мати чітке уявлення про конкретні обґрунтовані заходи відновлення і бути впевненим у надійності розроблених планів і створюваної бази можливостей для зміцнення стійкості і зростання економіки. На цілу низку існуючих питань поки відсутні чіткі відповіді. Такими питаннями є: що чекатиме соціально-економічну систему в повоєнний період? які конкретно методи й інструменти будуть залучені для відтворення виробничої сфери? які економічні й соціальні процеси конкретно будуть віднов-

люватись, на яких територіях? в яких галузях? а які вже недоцільно відтворювати?

У Плані відновлення багато пунктів мають імітаційний характер діяльності, а не конкретні обґрунтовані кроки відновлення економіки. Складається враження, що їх велика кількість поки є закличками до дій. Вони не є всеохопними і релевантними до тих руйнувань і зрушень, які зазнало економічне і соціальне життя суспільства. Їх перелік не має всеобумовлюючого характеру зниження уразливості економіки на рівні регіонів, підвищення її гнучкості, позбавлення від вимушеного мілітаризму і ресурсних обмежень, анексії Криму, Донбасу та інших захоплених територій.

Багатосторонні наслідки руйнувань і надзвичайно широкий спектр різноспрямованих напрямів знищень територій, економічних і соціальних об'єктів, взаємопов'язаність і взаємозалежність їх процесів потребують об'єктивної оцінки глибини і специфіки руйнувань, вибору підходів і способів вирішення великої кількості проблем, визначення широкого спектру змісту, глибини, характеру і значущості процесів відновлення, трудомісткості і вартості їх здійснення. Це вимагає переоцінки пріоритетів довоєнних стратегій розвитку, визначення напрямів необхідних змін, оцінювання перетворювальних можливостей планованих до застосування інновацій та здатності зруйнованих систем до трансформації. Особливої уваги заслуговують процеси зближення і спільного розвитку пов'язаних однотипних систем підприємств і організацій різного рівня, підтягування відсталих до рівня успішних і адаптованих до ринку (здійснення неоконвергентності).

Актуальними завданнями стає узгодження пріоритетів відновлення, шляхів, умов і послідовності їх опанування. Основні завдання повинні бути сконцентровані на відтворенні тих промислових і непромислових галузей діяльності, які створюють економічний базис розвитку і джерел живлення всіх життєво важливих процесів, на координацію напрямів розвитку галузей і їх синхронізацію. Доцільним є звернення уваги і до світових базових концепцій модернізації та концепцій власного розвитку і досвіду України. Необхідним стає переосмислення довоєнних стратегій економічного розвитку, які можуть стати підґрунтям Національної стратегії відновлення і подолання кризових явищ, розробка відповідної політики, корегування змісту і перегляду заходів адекватних ситуації, що вже склалася в Україні.

Нагальним є обґрунтування нових форм взаємодії суб'єктів господарювання різних форм власності стосовно застосування й узгодження їх спільно використовуваних ресурсів і умов розподілу очікуваних результатів без порушення інтересів усіх учасників.

Виконання Плану відновлення України неможливе без наявності критичної маси освічених фахівців, обізнаних зі специфікою і функціями зруйнованих об'єктів, їх технологічним, організаційним, економічним та інфраструктурним обслуговуванням. Необхідним є і сполучення планованих завдань із спорідненими процесами різних галузей, зруйнованих територіальних комплексів і їх роллю в забезпеченні функціонування економіки країни. Заслужує на увагу і здійснення випереджальних організаційно-управлінських процесів оновлення органів влади всіх рівнів і створення передумов для їх

участі разом з усіма верствами населення. Існують і інші нерозглянуті в Плані відновлення України проблемні питання.

Вищенаведене ілюструє, що результати планованих заходів, реалізації своєчасно розроблених і обґрунтованих політик, стратегій і планів значною мірою залежить від ретельної попередньої підготовки щодо їх здійснення, вибору і вмілого поєднання найефективніших способів їх реалізації, певного періоду часу і ресурсів. Необхідним є науково-методологічне, нормативно-законодавче і ресурсне забезпечення реалізації завдань шляхом поєднання дій проектування і реалізації відновлюваних процесів.

Принципово новим способом відновлення зруйнованих чи застарілих систем і об'єктів є ревіталізація. Вона вже сприймається як новий імпульс розвитку промислових зон міст Києва, Харкова, Одеси. Цей спосіб останнім часом широко застосовувався у Львові, Івано-Франківську, Тернополі під час трансформаційних заходів у будівництві, для реконструкції структур місцевого середовища, промислової архітектури, соціалізації життєвого простору, розробки елементів інфраструктури, упорядкування туристичних зон, в урбанізації, аутентичності, ідентичності лісового господарства та інших ресурсів природного навколишнього середовища, в медицині та для вирішення інших проблем [1 — 3; 10].

В Європі ревіталізація давно вже стала природним явищем. Вона пов'язується з перетворенням застарілих підприємств в художні та культурні центри (Велика Британія, Польща та ін.). Однак використання лише цього способу для відновлення України після війни замало. Необхідно порівняти його з іншими, не менш відомими способами, обґрунтувати доцільність використання кожного з них окремо або спільно. Загальновідомі способи відтворення і відновлення процесів життєдіяльності наведено в таблиці 1.

Розглянемо основні з перелічених способів більш детально. До модернізації економіки звертаються багато країн світу, економіка яких потребує відтворення та насамперед скорочення її низькотехнологічних галузей. При цьому йдеться не про відмову від традиційних виробництв, а про освоєння нових технологій. Цей процес підпадає під загальну концепцію вдосконалення і модернізації промислового розвитку за рахунок відновлення бренду індустріально-аграрної держави з корекцією промислової політики в напрямі формування нової "смайт" індустріальної структури [15, с. 21]. На модернізацію економіки, її цілісності і збалансованості в Україні передбачається спрямовувати і заходи децентралізації управління, структурні та інституційні зміни. Сьогодні структура економіки України не відповідає вимогам сучасності. Вона орієнтована на індустріальну епоху. Власні кошти підприємства витрачають на підтримку й укріплення власної матеріальної основи. При цьому структурний і технологічний рівні галузей промисловості залишаються суттєво деформованими. Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи вже перестали бути визначальними факторами. Із запізненням і не в повному обсязі використовуються наукові розробки українських вчених, хоча їх перелік і науковий рівень постійно зростає. Досі повністю не реалізується концепція "Інноваційного ліфта": від школи до

Таблиця 1. Способи відтворення і відновлення процесів життєдіяльності України в умовах нестійкого існування в післявоєнних період

Способи	Сутнісний зміст їх складників
Реформування (лат. <i>reform</i> , фр. <i>réforme</i> – «перетворюю», «змінюю», «перебудовую»)	Комплекс заходів, спрямованих на системне перетворення великої кількості елементів (техніки, технології, організації, реформування систем управління в процесах трансформації для порогових зрушень і результатів цілеспрямованих процесів), у т.ч. процес трансформації існуючої системи і кожного з її найважливіших об'єктів продуктивних сил, техніко-економічних, організаційних та інших відносин, відносин власності. Для різних елементів застосовуються різні елементи реформування. Супроводжується перетворенням організаційних структур та структур управління при збереженні їх основних фондів і виробничого потенціалу. Складний процес, який включає зміну, модернізацію, удосконалення, трансформацію, розвиток певних сфер життєдіяльності суспільства відповідно до вимог сучасного світового суспільства. Включає програму дій для вирішення системних проблем з метою унеможливлення їхнього виникнення в майбутньому. Цілеспрямована діяльність державного апарату щодо рішучого перетворення управлінської влади, результатом чого можуть стати якісні зміни в системі органів виконавчої влади з урахуванням змін в об'єктах управління
Реструктуризація	Корінна реорганізація, поліпшення, перебудова об'єктів індустріального та технічного призначення, підвищення технологічного рівня. Система організаційно-економічних, правових, технічних та інших заходів, спрямованих на зміну структури, форм власності, організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, збільшення обсягу конкурентоспроможної продукції. Втілює в собі низку трансформаційних методів і способів
Реабілітація (лат. <i>rehabilitatio</i> – відновлення, поновлення)	Поновлення у правах, поновлення репутації тих, хто безвинно постраждав, що поєднується з компенсацією заподіяних збитків
Модернізація (фр. <i>moderne</i> – новітній, сучасний)	Оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, зміна відповідно до сучасних вимог; штучне перенесення сучасних понять, термінології тощо на минулі часи, яким це не властиво, поліпшення, впровадження досягнень науково-технічного прогресу організаційних, технічних, правових і управлінських процесів. Може охоплювати процеси часткового оновлення, заміну застарілого устаткування (машин, механізмів, обладнання, приладів), оновлення технологій виробництва, технологічного і технічного переоснащення підприємств, підвищує активну частину виробничих фондів, оновлює традиційні транспортні і технологічні процеси за рахунок впровадження робіт тощо. Процес перетворення суспільства в напрямі підвищення його конкурентоспроможності у світовому господарстві за рахунок нових джерел розвитку, пов'язаних з інноваційною економікою та новими технологіями. Зміни в системі інституцій, їхня спеціалізація та поєднання із системами саморегуляції, що забезпечують вільний обмін ідеями, містять механізми проведення відповідальної політики та управління, стверджують права і свободи людини
Конверсія (лат. <i>conversio</i> – перетворення, обмін, заміна)	Суттєве перетворення, принципова зміна умов, заміна одних об'єктів виробництва, видів цінних паперів іншими
Реновація (лат. <i>renovatio</i> – оновлення, поновлення)	Економічний процес оновлення елементів основних виробничих фондів, засобів виробництва (машин, обладнання, інструменту), що відбуваються внаслідок фізичного (матеріального) спрацювання та техніко-економічного старіння, фінансованого за рахунок коштів амортизаційного фонду. Адаптивне використання територій, будівель, споруд і комплексів при зміні їх функціонального призначення і подальшого використання
Реінжиніринг (англ. <i>engineering</i> , лат. <i>ingenium</i> – винахідливість, вигадка)	Фундаментальне переосмислення і радикальне перепроєктування процесів господарювання для істотного поліпшення якості функціонування. Передбачає відмову від застарілих правил, систем, структур, пропонує нові способи організації діяльності і позиції майбутнього виживання і розвитку, застосовує процесні підходи; розглядається як інструмент розробки ділових процесів, процесів інтенсивного використання нових інформаційно-комп'ютерних, мережних та інших інноваційних технологій; залежить від підготовки робіт, умілого поєднання існуючих і нових процесів
Санация (лат. <i>sanatio</i> – лікування, оздоровлення)	Комплекс заходів, спрямованих на поліпшення стану ґрунтів, які деградовані; усунення наслідків забруднення ландшафтів, особливо в межах населених пунктів та цінних біотопів, хімічними речовинами, шумового забруднення; усунення наслідків або запобігання активації негативних процесів природно-антропогенного походження. Програми міського будівництва, спрямовані на поліпшення умов життя в непорядкованих будинках і районах, а також на реконструкцію та модернізацію застарілих житлових будівель чи інших приміщень різного призначення
Релокація (англ. <i>relocate</i> , <i>relocation</i> – переміщувати, переміщення)	Переміщення бізнесу з однієї країни в іншу; переїзд усіх або частини працівників компанії з однієї країни в іншу, або переїзд бізнесу / працівників з одного місця на інше в межах однієї країни; переміщення підприємств з територій, що наближені або перебувають в зоні бойових дій, в безпечні регіони
Ревіталізація (лат. <i>re...</i> – відновлення та <i>vita</i> – життя, повернення життя)	Процеси оживлення, відтворення, поживлення і відновлення міського простору, що стимулює соціально-культурне й економічне зростання міста шляхом забезпечення людей якісним середовищем проживання (житла, інфраструктури, підприємств, офісів, культурних центрів, заходів оздоровлення та інших споруд з метою отримання нового імпульсу, застосування принципово нових інтегрованих рішень проблем), розкриття нових можливостей старих форм з урахуванням їх функцій, перепрофілювання, реконструкція, модернізація та інші способи відновлення чи нової побудови об'єктів

Джерело: складено автором за матеріалами [1 — 3; 6; 7; 10 — 15; 19].

Європи", заснована на методології "ощадливого стар-тапу" з усіма його органічними складниками, побудова-ними на сучасній методології та практичному досвіді

створення стартапів у світі, тенденції освітньої та тру-дової міграції, передбачає розвиток інноваційних струк-тур (бізнес-інкубаторів, наукових, технологічних і інду-

стріальних парків), блокчейн-платформ і цифрових платформ тощо. Як інструмент модернізації недостатньо використовується публічно-приватне партнерство. Існують і інші недостатньо використані можливості промислового розвитку країни [15, с. 80—96].

Здійсненню нового високотехнологічного рівня відбудови України сприятиме і застосування можливостей реконструкції, яка створює умови для модернізації і диверсифікації виробництва продукції, товарів і послуг, переходу виробничих структур на новий високотехнологічний рівень. В основу реконструкції покладається ідея єдиного архітектурного планування, в якому повинні бути присутні реструктуризація забудови промислових підприємств з урахуванням планованої композиційної структури територій і формування архітектурного ансамблю та інших містобудівних перетворень, що забезпечують економічне, функціональне й середовищно-художнє використання потенціалу територій.

У зруйнованих містах і районах України до війни існувала розвинута промислова територія, промислові виробничі зони, групи пов'язаних промислових підприємств, окремі підприємства і резервні території. Очевидно, що при виборі напрямів відтворення територій і їх промислового потенціалу необхідно аналізувати можливості відновлення і перепрофілювання підприємств та встановлення контролю за плином цих процесів, оцінити відповідність реконструйованих об'єктів суспільному попиту населення, інвестиційній зацікавленості суб'єктів відтворення, відповідність характеру реконструкції не тільки галузевій спроможності, а й функціональній історико-структурній цінності, сучасному інфраструктурному забезпеченню, рівню необхідної екологічної безпеки та підвищенню інвестиційної привабливості реконструкції. Необхідно чітко визначити потреби територій у реконструкції й визначити ступінь її здійснення, визначити конкретні напрями кардинальних змін існуючих структур з упровадженням нових форм виробництва, комплексних реконструкцій районів, селищ, міст чи певної консервації їх об'єктів, переважання їх збереження, кардинальних змін чи відтворення їх попереднього стану.

Надзвичайно актуальним питанням на сучасному етапі стало налагодження безпосередніх процесів оновлення (реновація) промислових і непромислових підприємств і об'єктів. Почавшись ще в довоєнний період, продовжується процес збільшення кількості збиткових і непрацюючих підприємств, поглиблюється їх фізичний і моральний знос і деградація, активізувалося неефективне використання амортизаційного фонду. Воєнні дії і їх руйнівні процеси сприяли масштабній зупинці підприємств, невикористанню їх інфраструктурних об'єктів і повній чи частковій їх руйнації. Водночас відновлення зруйнованих підприємств потребує вирішення питання їх доцільності чи подальшої трансформації відповідно до збереження промислової архітектури міст і навколишнього середовища. У сучасному світі реновація промислових забудов є одним із популярних й ефективних трансформаційних процесів відновлення і розвитку міського простору. Тому в процесах системного відновлення України способу реновації повинна бути надана належна увага.

Реінжиніринг застосовується для радикальних, багатоваріантних перетворень, оновлення чи виведення підприємств різних організаційно-правових форм із кри-

зового стану. Залежно від глибини технічних, технологічних, економічних, соціальних та інших негативних змін формується велика варіація інвестиційних відновлюваних завдань, вирішення яких може сформувати "вибуховий" вплив на строки і якість відновлення. Їх сукупний розгляд дозволяє створити цілісну і детальну картину того, як ми хочемо відбудувати країну, зважаючи на рецесію економіки та обсяги руйнування.

Реформування за часи незалежності України можна віднести до найпоширеніших способів радикальних перетворень. Воно спрямовується на макроекономічну підтримку країни і стосується зміни економічної і соціально-правової реальності та переводить економіку на ринкові рейки.

В останні довоєнні роки масштабні процеси реформування України в усіх суспільних сферах (податкова реформа, дерегуляційна реформа, адміністративна реформа та децентралізація, реформа судових та правоохоронних органів, реформа енергетичного сектору, реформа вугільної галузі, реформи нафтогазового сектору та інші) охоплювали низку конкретних напрямів і галузей економіки. Частоту, кількість і результати реформ в останні роки чітко навіть неможливо встановити. Вони розроблялись, доповнювались, відмінялись. Водночас реформи мали великий резонанс, активно обговорювались і надавали великі надії. Але заплановані цілі внаслідок реалізації жодної реформи не були повністю досягненні. Якісні параметри економіки України продовжують залишатись небажаними і навіть мають негативні явища [16—18]. Зазначене свідчить, що проблеми відновлення країни неможливо вирішити одним реформуванням, ізолювавши його від перебудови промислової та інших сфер, усіх процесів життєзабезпечення суспільства. Це спонукає до проведення системних реформ і застосування більш дієвих комплексних інструментів, сучасних методів їх обґрунтування і реалізації, особливо в період відновлення України в повоєнний час. Неприпустимо, щоб реформи мали популістський характер, а активна діяльність щодо їх реалізації тільки імітувалась. При цьому за недосягнення результатів реформ ніхто не ніс відповідальності.

Суспільною формою організації істотного перепрофілювання виробництва розглядається часткова або повна конверсія виробничого потенціалу загалом і виробництво нової продукції. Конверсія продукції, що виготовляється, здійснюється під впливом докорінних змін ринкового середовища або глобальних чинників розвитку економіки. У конверсійних програмах існують такі загальні пріоритети: розробка устаткування для виробництва продукції харчування, створення медичної та іншої техніки для системи охорони здоров'я, виготовлення товарів масового споживання та інших видів продукції. Конверсія спрямовується і на підприємства видобувної промисловості (шахт, рудників), рослинного середовища, конверсія комплексів воєнних підприємств, "зелена", хімічна конверсія та інші види. Застосування цього способу перетворень централізоване, а його використання більш звужене, ніж інші способи.

Диверсифікація спрямовується на розширення сфер діяльності, супроводжується освоєнням нових видів діяльності, нових виробництв, нових товарів і ринків на основі вже діючих з метою їх адаптації до нових умов існування господарських комплексів і повного використання їх потенціальних можливостей. Проведення дивер-

сифікації знижує ризик діяльності і в підсумку забезпечує умови виживання і розвитку підприємств на ринку.

Водночас відтворення економіки України тісно пов'язане не тільки зі способами відновлення її територій. Крім розглянутих способів, необхідна розробка конкретних методів і заходів організації та управління їх здійсненням, що забезпечить застосування всього діапазону процесів відбудови економіки. Тому до складників способів відтворення і відновлення повинні також зараховуватись стратегування, програмування і планування системної ревіталізації економіки, розробка науково обгрунтованих державних і регіональних політик, стратегій, програм і планів ревіталізації, їх інституційне й нормативно-законодавче забезпечення. У структурній побудові цих документів повинні бути чітко визначені і сформульовані способи, засоби і процеси відновлення, організаційне й управлінське забезпечення їх проєктування і запровадження з використанням відповідних інноваційних механізмів управління кроками їх реалізації.

Розглянутий зміст базових елементів, призначення і сфер застосування способів відтворення й відновлення свідчить, що ці елементи не є ізольованими, вони ґрунтуються на однаковій аналітичній базі обстеження стану об'єктів, обраних для відтворення, потребують майже однакового ресурсного забезпечення, фінансових витрат і управління процесами. У них є споріднені і взаємопов'язані елементи, які в умовах необхідності здійснення суттєвих системних проривів обумовлюють їх комплексне застосування із повним або частковим суміщенням. Розглянуті способи не мають особливих відмінностей, за якими їх можна було б відокремити один від одного. Але такі різноманітні, масштабні руйнування на теренах України потребують застосування не окремих способів, а їх сукупностей. До того ж кожний із них спрямовується на конкретні роботи з відновлення, відтворення чи підвищення продуктивності і життєздатності об'єктів. Тому природно, що подолання негативних всебічних змін в Україні потребує застосування майже всіх перерахованих способів у тому чи іншому варіанті в єдиній системі. Наведені узагальнені характеристики способів відтворення і відновлення промислових, господарських, соціальних та інших сфер і систем чи об'єктів, показують, що кожний окремо спосіб втілює в собі низку перетворювальних процесів чи операцій залежно від їх цілеспрямованого застосування, можливостей і спроможності до створення нових умов досягнення очікуваних результатів від їх застосування. Вибір того чи іншого способу для застосування повинен здійснюватись на основі результатів обстежень об'єктів, технологій, техніки, організації діяльності, економічного і соціального стану об'єктів. Їх сукупне застосування і формує уявлення про зміст інтегрованого процесу відновлення — ревіталізацію.

Узагальнюючи розглянуті способи відтворення і відновлення життєдіяльності України в умовах нестійкого існування в післявоєнний період, під словосполученням "ревіталізація економіки України від наслідків війни" розуміємо збірне поняття, яке вміщує сукупність способів інтегрованого процесу відтворення всіх руйнувань на території України і реалізації системних заходів відродження, відновлення, побудови і реалізації взаємозалежних і взаємопов'язаних заходів, окремих видів і характеру, спрямованих на досягнення очікуваних результатів, безперервне живлення фізичного і ду-

ховного стану життя народу України, його продуктивності, соціалізації і згуртованості, заради відновлення стабільних соціально-економічних процесів життя.

Якісна ревіталізація частково чи повністю зруйнованих життєзабезпечувальних об'єктів господарювання, домогосподарств, житлових комплексів, земельних і природних ресурсів тощо потребує особливої уваги органів виконавчої влади на всіх рівнях.

У найширшому розумінні ревіталізація спрямовується на прогресивні зрушення, досягнення, зростання, оновлення й управління базисом існування суспільства за сучасними вимогами: технічними, технологічними, економічними, соціальними, екологічними. Для застосування одночасної ревіталізації економіки України необхідно приступити до більш ґрунтовного аналітичного обстеження руйнувань і розробки проєктів відтворення, відновлення і підготовки умов для їх здійснення. Система заходів стратегій, програм і планів ревіталізації повинна в сукупності охопити і процеси формування нових суспільних інститутів, які сформулюють надійний каркас життя народу України в довгостроковому періоді.

Впроваджувальні в Україні реформи, фінансові і монетарні заходи, інституційна і торговельна політика, надання допомоги Україні іншими державами є вкрай необхідними, але для відновлення країни не менш важливим повинно стати зосередження на заходах з відновлення її критичних об'єктів власними силами. І хоч продовження війни не дає можливості оцінити й задекларувати вже завдані збитки, які продовжують збільшуватись, підготовка до їх подолання й усунення повинна вестись активно і цілеспрямовано вже сьогодні, охоплюючи питання механізмів і інструментів управління, відновлення і розвитку країни. Почати сліз з глибокого обстеження сили і видів руйнування на територіях і в системах існування кожного регіону, району, міста, селища визначенням того, що потребує часткового або повного оновлення і надання обгрунтованих пропозицій стосовно потреб і необхідності створення нових інноваційних об'єктів, умов і форм їх подальшого існування, якщо вони можуть забезпечити довгострокове існування і створення конкретних видів продукції і послуг, що забезпечать достойні умови життя із визначенням конкретних потреб у фінансуванні об'єктів. Результати і висновки проведених обстежень з часом необхідно доповнити, але, враховуючи вже відпрацьовані алгоритми дослідження і напрацювання, цей процес буде значно коротшим і продуктивнішим.

Отримані результати аналітично-структурних обстежень дозволять визначити й обгрунтувати перелік інтеграційних, науково обгрунтованих ревіталізаційних процесів, адресне відновлення і розбудову економіки окремих територій, їх галузеву структуру і види процесів життєзабезпечення в поточному і стратегічному періодах. Вони стануть підґрунтям розробки регіональних і місцевих планів ревіталізації за визначеними напрямками в усіх сферах життя, цілісною основою для уточнення і розширення Плану відновлення України, який охопить заходи з відтворення і відновлення всіх українських територій.

ВИСНОВКИ

Вибір, обгрунтування і побудова інтегрованого процесу ревіталізації економіки України від наслідків війни повинні ґрунтуватись не на "кабінетних" стратегіях роз-

витку, а на глибокому аналітичному обстеженні змісту і масштабів руйнувань, потужному теоретико-методологічному і проєктному забезпеченні, обґрунтованих структурних пропорціях галузевого складу господарюючих суб'єктів, нормативно-правовому і інституційному супроводі, їх координації, інформаційно-комунікаційних технологіях та на належному програмному забезпеченні, застосуванні сучасних моделей та інноваційних технологій з урахуванням інтересів держави, галузевих і бізнесових структур, суспільних організацій і населення.

Довоєнні стратегії і плани розвитку повинні бути переосмислені стосовно їх ролі і місця у відновленні країни і скореговані з урахуванням сучасних можливостей України стосовно їх реалізації, з урахуванням наявного стану, набутого власного і зарубіжного досвіду країн, які мали досвід виходу з післявоєнної кризи. Це надасть уявлення про масштабність і засоби відновлення, розуміння необхідності згуртованості органів влади і народу і їх глибокого взаєморозуміння. Доцільним є і жорстке обмеження обсягів зовнішніх кредитів, створення умов для залучення зарубіжних інвестицій і грантів.

Уже сьогодні необхідно передбачити й почати реалізовувати заходи з проведення наукових досліджень закладами вищої освіти і науково-проєктними організаціями щодо наукового забезпечення і участі в проєктуванні, науковому супроводі і реалізації пропонуємих заходів, проєктів відтворення, створивши сприятливі умови і мотивацію для ефективної співпраці і реалізації наукового потенціалу України.

Заслуговує на серйозну увагу і перегляд планів професійної і спеціальної підготовки та перепідготовки фахівців для потреб відновлення країни і їх корегування відповідно до ринку праці. Доцільно проаналізувати склад фахівців, які працюють не за набутими спеціальностями, у тому числі безробітних для залучення їх у сферу професійної діяльності. Це дасть змогу використовувати вже наявний потенціал фахівців і сприятиме їх поверненню до роботи за набутим попередньо фахом, що зменшить час і витрати на підготовку нових фахівців.

У План відновлення України повинні бути включені перелік і зміст усіх способів ревіталізації економіки, попередньо сформовані й обґрунтовані в територіальному і галузевому аспектах з визначенням планів ревіталізації селищ, міст, районів, регіонів, починаючи від найменших. Учасником процесів ревіталізації повинні стати все активніше населення країни на чолі з відповідними органами влади, державні і бізнесові структури зі встановленням їх прав на використання майбутніх результатів з введенням жорсткої системи відповідальності за своєчасність і якість розробки і реалізації планів. План масштабного відновлення країни повинен бути прозорим і зрозумілим для населення за використовуваними способами, ресурсним, інструментальним, інформаційним, фінансовим та іншими видами забезпечення.

Література:

1. Броневицький А. П. Ревіталізація промислових будівель Києва. Будівельне виробництво. 2016. № 61/1. С. 59—66. URL: <https://ndibv.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/03/BV61-1Bronevicki.pdf>
2. Назарук Н. Ревіталізація — крок до еколого-балансованого розвитку міста Львова. Вісник Львівсько-

го університету. 2016. Вип. 50. С. 271—276. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/viewFile/8713/8679>

3. Сич О. А. Ревіталізація як механізм забезпечення сталого розвитку міст. Європейські перспективи. 2016. № 1. С. 27—33. URL: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/evpe_2016_1_6.pdf

4. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21 квітня 2022 р. № 266/2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>

5. План Відновлення України, 2022. URL: <https://recovery.gov.ua>

6. Методологія державного управління / наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. / Енциклопедія державного управління: у 8 т. / НАДУ при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т. 2. 692 с. URL: https://dut.edu.ua/uploads/l_203_30325105.pdf

7. Економічна енциклопедія: у 3 т. / редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Академія, 2000. Т. 1. 864 с.

8. Робочі групи. Урядовий портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>

9. План відновлення України. Що презентували в Лугано. Суспільні новини. URL: <https://susplne.media/257340-plan-vidnovlennya-ukrayini-so-prezentuvati-v-lugano>

10. Дмитренко А. Ю., Кузьменко Т. Ю. Ревіталізація промислових територій та об'єктів у великих містах України. Містобудування та територіальне планування. 2020. № 72. С. 70—78. URL: https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2020/MTP72_A5.pdf

11. Шишкін Е. А. Гайко Ю. І., Вяткін К. І., Панкеева А. М. Методика реновації промислових об'єктів, розташованих на території міста. Містобудування та територіальне планування. 2020. № 72. С. 288-303. URL: https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2020/MTP72_A5.pdf

12. Хаммер М., Чампи Дж. Реінженіринг корпорации. Манифест революції в бізнесі / пер. с англ. Ю. Е. Корнилович. МИФ, 2006. 287 с.

13. Пересадько Г. О. Управління стратегіями диверсифікацією промислових підприємств: Дис. канд. екон. наук за спеціальністю 08.00.04 — економіка та управління підприємствами (виробництво машин та устаткування; хімічне виробництво). Суми, 2008. 289 с.

14. Таранюк Л. М. Методика реінжинірингу бізнес-процесів промислових підприємств. Механізми реформування економіки. 2011. № 1. С. 111—119. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456-789/24507/1/3.2_taranyuk.pdf

15. Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління: монографія / О. І. Амоша, Ю. М. Харазішвілі, В. І. Ляшенко та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 300 с. URL: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf

16. Реформи в Україні: експертиза прийнятих державних рішень: підготовлено Міжнародним центром перспективних досліджень (МЦПД у рамках проєкту "Аналіз якості проведених реформ та їх міжсекторального впливу" за підтримки Міжнародного фонду "Відродження". URL: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/reformi_ukr_b_full.pdf

17. Реформи нафтогазового сектору України: підготовлено Американською торговельною палатою в Україні та Комітетом з питань енергетики. URL: https://chamber.ua/wp-content/uploads/2020/01/gas_oil_white_paper_ua.pdf

18. Полуніна О., Балан С. Вугільна реформа: концепція змінилась. URL: <https://ua.boell.org/uk/2021/01/26/vugilna-reforma-koncepciya-zminilasya>

19. Програма релокації підприємств. Сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv>

References:

1. Bronevits'kyj, A.P. (2016), "Revitalization of Kyiv's industrial buildings", *Budiveln'e vyrobnytstvo*, vol. 61/1, pp. 59—66, available at: <https://ndibv.kiev.ua/wp-content/uploads/2019/03/BV61-1Bronevicki.pdf> (Accessed 20 April 2023).

2. Nazaruk, N. (2016), "Revitalization as a way to ecologically balanced development of Lviv city", *Visnyk L'vivskoho universytetu*, vol. 50, pp. 271—276, available at: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/viewFile/8713/8679> (Accessed 20 April 2023).

3. Sych, O.A. (2016), "Revitalization as a mechanism for ensuring the sustainable development of cities", *Yevropejs'ki perspektyvy*, vol. 1, pp. 27—33, available at: https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/10/evpe_2016_1_6.pdf (Accessed 20 April 2023).

4. President of Ukraine (2022), Decree "The issue of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War", available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-raduz-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni> (Accessed 20 April 2023).

5. Ukraine Recovery Plan (2022), available at: <https://recovery.gov.ua> (Accessed 20 April 2023).

6. Surmin, Yu.P. and Nadolishnij, P.I. (2011), "Methodology of public administration", *Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia* [Encyclopedia of public administration], NADU, Kyiv, Ukraine, vol. 2, available at: https://dut.edu.ua/uploads/I_203_30325105.pdf (Accessed 20 April 2023).

7. Mochernyj, S.V. (2000), *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic encyclopedia], Akademiia, Kyiv, Ukraine, vol. 1.

8. Government portal (2023), "Working groups. Government portal of executive authorities of Ukraine", available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> (Accessed 20 April 2023).

9. Suspil'ni novyny (2022), "Ukraine recovery plan. What was presented in Lugano", available at: <https://suspilne.media/257340-plan-vidnovlennya-ukraini-so-prezentuvali-v-lugano> (Accessed 20 April 2023).

10. Dmytrenko, A.Yu. and Kuz'menko, T.Yu. (2020), "Revitalization of industrial territories and objects in large cities of Ukraine", *Mistobuduvannia ta terytorial'ne planuvannia*, vol. 72, pp. 70—78, available at: https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2020/MTP-72_A5.pdf (Accessed 20 April 2023).

11. Shyshkin, E.A. Hajko, Yu.I. Viatkin, K.I. and Pankeieva, A.M. (2020), "Renovation methodology of industrial objects located in the territory of the city", *Mistobuduvannia ta terytorial'ne planuvannia*, vol. 72, pp. 288—303, available at: https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2020/MTP72_A5.pdf (Accessed 20 April 2023).

12. Khammer, M. and Champy, Dzh. (2006), *Reynzhenyryn korporatsyy. Manyfest revoliutsyy v byznese* [Reengineering of the corporation. Business Revolution Manifesto], MYF, Moscow, Russia.

13. Peresad'ko, H.O. (2008), "Management of diversification strategies of industrial enterprises", Ph.D. Thesis, Economy, Sumy, Ukraine.

14. Taraniuk, L.M. (2011), "Methodology of reengineering business processes of industrial enterprises", *Mekhanizmy reformuvannia ekonomiky*, vol. 1, pp. 111—119, available at: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/24507/1/3.2_taraniuk.pdf (Accessed 20 April 2023).

15. Amosha, O.I. Kharazishvili, Yu.M. and Liashenko, V.I. (2018), *Modernizatsiia ekonomiky promyslovkykh rehioniv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii upravlinnia* [Modernization of the economy of industrial regions of Ukraine in conditions of decentralization of management], NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti, Kyiv, Ukraine, available at: https://iie.org.ua/wp-content/uploads/2019/08/mono_2018_amosha_kharazishvili_liashenko_compressed.pdf (Accessed 20 April 2023).

16. ICPS (2015), "Reforms in Ukraine: examination of adopted state decisions: prepared by the International Center for Prospective Studies (ICPD) within the framework of the project "Analysis of the quality of implemented reforms and their cross-sectoral impact" with the support of the International Foundation "Renaissance"", available at: https://icps.com.ua/assets/uploads/images/files/reformi_ukr_b_full.pdf (Accessed 20 April 2023).

17. ACC (2023), "Reforms of the oil and gas sector of Ukraine: prepared by the American Chamber of Commerce in Ukraine and the Committee on Energy", available at: https://chamber.ua/wp-content/uploads/2020/01/gas_oil_white_paper_ua.pdf (Accessed 20 April 2023).

18. Polunina, O. and Balan, S. (2021), "Coal reform: the concept has changed", available at: <https://ua.boell.org/uk/2021/01/26/vugilna-reforma-koncepciya-zminilasya> (Accessed 20 April 2023).

19. Ministry of Economy of Ukraine (2023), "Enterprise relocation program", available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=3e766cf9-f3ca-4121-8679-e4853640a99a&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv> (Accessed 20 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 03.05.2023 р.